

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ
НАУКА

Београд, Јове Илића 165, тел. 3092-999 факс 2491-
501 e-mail: fpn@fpn.bg.ac.rs www.fpn.bg.ac.rs

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно-научном већу

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 04. септембра 2025. године усвојен је извештај ментора о урађеном докторском раду и формирана Комисија за преглед и оцену докторског рада под насловом “Биополитички приступ управљању мешовитим миграцијама у Европској унији” кандидаткиње Милене Манојловић, у саставу: проф. др Миодраг Јовановић (УБ-Правни факултет), проф. др Наталија Перишић (УБ-Факултет политичких наука) и проф. др Ђорђе Павићевић (УБ-Факултет политичких наука). Комисија је прегледала и оценила докторску дисертацију и подноси Наставно–научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду следећи:

Р Е Ф Е Р А Т
О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ
ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидаткињи

Кандидаткиња Милен Манојловић је рођена 19. септембра 1988. године у Пећи, Република Србија. Основне академске студије Међународне политике завршила је на

Факултету политичких наука Универзитета у Београду 2012. године, просечном оценом 9,33. Мастер академске студије Политикологије је завршила 2015. године, са просечном оценом 10. Одбранила је мастер тезу под насловом „Расподела одговорности унутар Заједничког европског система азила“. Током студија похађала је бројне семинаре и курсеве, у земљи и иностранству.

Више од 10 година ради као стручњак у области политике миграција, азила и заштите избеглица. Радно искуство стицала је у различитим државним институцијама, локалним организацијама цивилног друштва, као и у међународним и међудржавним организацијама. Течно говори енглески језик.

Објављени научни радови кандидаткиње

Milena Manojlović:” Multiculturalism and Political Integration in Modern National States”, *Facta Universitatis: Law and Politics*, Univeristy of Niš, Vol. 15, Nr. 4, 2017. DOI Number 10.22190/FULP1704305M

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Одлуком Универзитета у Београду - Веће научних области правно-економских наука, од 23. априла 2024. године, кандидаткињи Милени Манојловић је одобрена израда докторске дисертације под називом “Биополитички приступ управљању мешовитим миграцијама у Европској унији”.

Дисертација је у погледу форме и садржаја писана у складу са стандардима важећег Правилника о докторским студијама на Универзитету у Београду- Факултету политичких наука.

Дисертација садржи захтеване елементе, у које спадају насловна страна на српском језику, насловна страна на енглеском језику, страница са информацијама о ментору и члановима комисије за одбрану дисертације, странице са подацима о дисертацији на српском и енглеском језику, садржај, текст тезе са поглављима, списак литературе, прилози, биографија кандидата, изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије те изјава о коришћењу.

Дисертација садржи 269 страна текста и 12 страна наведене литературе од 204 библиографске јединица које су поменуте у тексту дисертације. Библиографија дисертације укључује научне монографије, чланке из научних часописа и зборника, званичне документе и интернет изворе.

Због прегледности рада и превелике сложености садржаја који је саджавао три дела,

поглавља и одељке унутар поглавља, структура садржаја, али не и структура рада, је у договору са ментором благо измењена, чиме је унапређено излагање аргументације. Рад садржи пет делова од којих је свако подељено на четири поглавља, а одељци унутар поглавља су укључени у текст. На овај начин је постигнута већа јасноћа излагања, лакше праћење аргументације, а да није измењен садржај аргументације и целокупног рада.

Дисертација кандидаткиње Милене Манојловић се састоји из седам целина подељених на увод, пет поглавља и закључак, по следећем редоследу: 1) Увод; 2) Теоријски оквир истраживања; 3) Положај нечланова: стварање голог живота; 4) Контролисана мобилност у трећим земљама; 5) Контролисана мобилност на спољним границама Европске уније; 6) Контролисана мобилност унутар Европске уније; 7) Закључна разматрања. Поглавља осликавају тростепену анализу друштвених прилика у посматраном региону те дају кохерентни и свеобухватни приказ најважнијих друштвених тенденција широм региона. Сходно томе, Комисија закључује да је ова докторска дисертација, како по форми тако и по садржају и научној суштини, написана у складу са релевантним научним методолошким правилницима, стандардима и условима.

Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет анализе у докторској дисертацији Милене Манојловић јесу покушаји Европске уније да изгради стабилну и ефикасну политику управљања миграторним кретањима. Разматрају се безбедности, хуманитарни, економски и климатски аспекти проблема. Циљ је да се покаже на чему почива вишегодишњи неуспех Европске уније да изгради функционални систем заштите тражилаца азила, који би био у складу са вредностима и правним оквиром на који су се Унија и државе чланице појединачно обавезале као либералне демократије утемељене на поштовању универзалних људских права. У раду се анализирају разлози због којих ЕУ и државе чланице одступају од ових начела, те како заправо управљају мешовитим миграторним кретањима.

ЕУ је одабрана због мигрантског таласа који је почео 2015. године и њених покушаја да редефинише политику азила. Поред саме актуелности и значаја, овај пример пружа могућност за испитивање широког опсега тема – од капацитета тренутног система заштите избеглица и одрживости поделе између избеглица и економских миграната, структуралних узрока масовних трансконтиненталних миграција, па до бројних и често упитних пракси којима Брисел управља мешовитим миграторним кретањима.

Истраживање је временски фокусирано на период након интензивирања мешовитих миграторних кретања ка ЕУ (2014. година), закључно са предлогом Европске комисије

„Пакт о миграцијама и азилу” (септембар 2020. године). У посебним деловима дисертације анализирају се поједине праксе које се спроводе у избегличким камповима, спровођење контролисане мобилности ка споља (између осталог и кроз студију случаја која се односи на пример Нигера), уговори о реадмисији, партнерства у управљању миграцијама и слично, истраживање обухвата и такозване треће земље (земље порекла и транзитне земље), али и регулисање унутрашње мобилности миграната.

Циљ дисертације јесте да се покаже да постојећи теоријски и нормативни оквир унутар кога се концептуализује питања тражилаца азила није довољан да се објасне и концептуализују норме које су основи политике контролисане мобилности на коју се ЕУ фокусира. Уместо либерално демократског разумевања третмана тражилаца азила, у раду се доказује да се ради о систему контролисаног управљања за заснованог техно-био-политичком управљању. Теоријски оквир који се корист јесте иновирани и унапређени биополитичка теорија Ђорђа Агамбена. Кандидаткиња тврди да су тражиоци азила сведени на статус *голог живота* и да су због тога подложни технолошком и биолошком третману који је заснован на економским основима а који модерне државе спроводе над лицима без статуса.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Општа хипотеза

Европска унија и државе чланице појединачно нису усмерене на проналажење одрживих решења којима би се значајније деловало на главне узроке масовних мешовитих миграција ка Унији, већ су посвећене усавршавању контролисане мобилности са циљем постизања максималног степена контроле над изложеношћу миграторним кретањима, како би државе чланице том питању приступале у складу са сопственим доминантним интересом.

Прва посебна хипотеза

Управљање масовним миграторним кретањима у ЕУ се дешава у контексту у којем биополитичко утемељење европских демократија води суштинској незаинтересованости за заштиту нечланова (тражилаца азила), док доминирајући економски интереси, који могу имати знатан утицај над политичким процесима у државама чланицама, теже флексибилној и нижој цени радне снаге, а што се може постићи и миграцијом.

Друга посебна хипотеза

Неравноправни односи између земаља центра и периферије и биополитичка природа савремених демократија које су усмерене на заштиту сопствених чланова производе

услове за појаву тзв. голог живота, односно све већег броја људи који не уживају заштиту својих матичних држава и немају задовољавајуће животне услове, а што води масовним миграторним кретањима која су најчешће ипак регионалног карактера. Отуда се може тврдити да је „мигрантска криза“ ЕУ само обрис знатно старијег проблема са којим се првенствено носе друштва периферије, проблема чији су узроци делом и систематски и (некада историјски) неравноправни односи са земљама центра (укључујући чланице ЕУ).

Трећа посебна хипотеза

ЕУ тежи даљем унапређивању контролисане мобилности са крајним циљем спречавања могућности да се суочи са масовним ступањем тражилаца азила на територију држава чланица мимо њихове воље и економских интереса које штите, а који су добрим делом и узроковали масовне миграције ка Унији. Како би постигла наведено ЕУ директно спроводи, индиректно подржава и прећуткује праксе које доводе до масовног кршења људских права тражилаца азила (нечланова) у трећим земљама, на њеним спољним границама и у самим државама чланицама.

Опис садржаја (структуре по поглављима) докторске дисертације

Први део рада је посвећен разматрању теоријских концепата Мишела Фукоа, Ђорђа Агамбена и Ашила Мбембеа, који су важни за разумевање основа биополитике. Фуко уочава да је либерализам производне односе поставио на место природних закона и тиме постао општи оквир биополитике. Агамбеново разумевање голог живота и природе суверености (у раду се његове идеје упоређују са становиштима Карла Шмита) су неопходна за разумевање савременог управљања кроз наратив кризе. Мбембе подсећа на отписаност читавих популација које се налазе у световима-смрти, те на систематску окрутност империјализма, која је претходила нацистичким логорима. Пажња је посвећена и идејама Томе Пикетија, Самира Амина и Петера Слотердијка како би се разумео однос капитализма и неједнакости – најпре унутар друштва, а потом тамо где је најприсутнија, између богатих и сиромашних држава. Аминова објашњења о преносу вредности помоћу ценовне структуре и остале идеје критичких теорија помажу да се разуме начин на који је раст примања радничке класе у земљама центра заснован на експлоататорским односима успостављеним са друштвима периферије. Слотердијк развија концепте Унутрашњости, односно унутрашњег простора капитала, и Спољашњости, које осликавају ову поделу која превазилази јасне географске одреднице. Успон биополитике је неодвојив од константног развоја технологије, а степен њене важности у савременим

друштвима је огроман. Технологија је најпре алатка која омогућава неслућени степен контроле и самодисциплиновања, постајући основ за економију у којој сам човек (његова пажња или подаци) постају предмет трговине. Друштвени проблеми се реконституишу тако да иновација постаје могуће решење, чиме и свет постаје доступан техно-био-политичком управљању. У првом делу рада дефинисаће се концепт *контролисане мобилности*, односно мапираће се конкретне технологије и одлике управљања ЕУ, које ће се изнова препознавати кроз анализу самих пракси у третману избеглица и миграната. Тражиоци азила су само једна од категорија људи чије се кретање контролише и уређује. У сврху постизања овог циља, тражиоци азила селективно бивају изложени бројним, наизглед неповезаним а некада и супротстављеним технологијама управљања миграцијама и границама, које су у значајној мери мапирале Мартина Тациоли и Клаудија Арадау. Овом је потребно додати и карактеристике управљања унутар ЕУ и земаља чланица, које одликују праксе попут егзекутивног мултилатерализма, премедијације, премедијације кроз иновације и онога што Славој Жижек назива „посипање пепелом“.

Други део рада је посвећен бољем разумевању света Спољашњости, света одакле долазе тражиоци азила који су се упутили ка Унији. Правни оквир који обезбеђује међународну заштиту избеглица је неадекватан јер је иницијално скројен за заштиту појединаца, политичких дисидената, те као такав не може постати основа за пружање ефикасне заштите у случајевима масовног прилива људи који се склањају од насиља. Недостаје било каква обавеза равноправне расподеле одговорности за пружање уточишта насилно расељеним људима, док основе прогона на основу којих се прави разликовање између избеглица и миграната не делују утемељено. Глобални компакти не доносе значајније искорак и не решавају ова отворена питања. Поље заштите избеглица је изложено продору тржишне логике и идеја доминантних у пољу помоћи у развоју. Фокус је на решењима којима се постиже добити за све укључене стране (избеглице, земље порекла и земље уточишта), углавном кроз запослење и јачање аутономије избеглица. Конкретно, у раду се анализирају идеје Пола Колијера и Александра Бетса. На општој корисности се инсистира и приликом примене нових технолошких решења у пољу заштите избеглица, процес који карактерише мањак обазривости, сврсисходности и селективности, те се стога назива и *хуманитаризмом надзора*. Економиста Бранко Милановић износи убедљиве аргументе да земља у којој човек живи и ради, а не класа којој припада, постају главни основ неједнакости у примањима. Економски мигранти долазе из тих „неуспелих“ земаља које су у сталним структуралним прилагођавањима и економским партнерствима са знатно развијенијим друштвима. Долазак економских миграната је последица таквог стања, али и још један начин одржавања овакве

експлоататорске динамике између Унутрашњости и Спољашњости. Наиме, у овом раду се прихватила аргументација коју износи Ханес Хофбауер који инсистира на томе да миграције не само што су последица неједнакости, већ и доприносе њеном одржању. Питање *климатских избеглица*, које је прерасло у питање *управљања миграцијама изазваним климатским променама* је илустративно за разумевање који је и какав простор дозвољен нечлановима који траже заштиту. Климатска избеглица може бити недовољно омеђена и конкретизована жртва, храбри респонсабилизовани предузетник или будућа претња по белост Европе. Али никада није човек којег су успостављени односи производње и потрошачке навике Унутрашњости најпре приморала да напусти свој дом, а потом осудила на прекарну позицију.

Трећи део рада је посвећен анализи саме праксе, односно анализи испољавања контролисане мобилности, најпре у трећим земљама, дакле ван ЕУ. Дипломатију управљања миграцијама, коју спроводе ЕУ и чланице појединачно, одликују неједнако корисна партнерства чији је сновни циљ смањивање броја људи који самостално одлуче да дођу до спољних граница Уније. Договори се померају од правне ка политичкој форми, чиме се избегавају судска и парламентарна контрола. Такав су пример и поступање ЕУ у Нигеру као и споразум ЕУ-Турска. Рестриктивне политике које се намећу, гурају тражиоце азила у ризичније ангажмане и услове. Радмисија је скуп и најмање ефикасан аспект контролисане мобилности, док су концепти сигурних земаља, поготову сигурне треће земље, основни начин за пребацивање одговорност на земље у непосредном суседству ЕУ.

Наредни, четврти део рада се фокусира на испољавање контролисане мобилности на самим спољним границама ЕУ. Спољне границе су премрежене мултилатералним и билатералним споразумима које укључују и треће државе (попут Либије, Марока или већ помињане Турске), што уз Фронтекс и снаге држава чланица ситуацију на самом терену често чини конфузном. Пушбекови – пракса кршења забране колективног избацивања из земље и принципа забране протеривања без икакве процедуре, индивидуалне процене или другог процеса – се примењују системски. Поред класичног протеривања, у Средоземном мору су евидентирани и праксе игнорисања сигнала за помоћ који шаљу бродови који кријумчаре мигранте и избеглице, као и гурање тих бородова назад ка отвореном мору. Насиље је константно и тихо, а у случајевима у којима постане видљиво и очигледно, попут великих несрећа, пропраћено је пролазним медијским спектаклом. Улога технологије је све важнија, а интероперабилност ка којој ЕУ иде води стварању дигиталне инфраструктуре која неће бити неутрална.

Пети део рада је посвећен испољавању контролисане мобилности унутар саме Уније.

Опет је главни циљ постизање највећег степена контроле, док је питање заштите тражилаца азила секундарно. Већи степен међусобне сагласности чланица биби водио већој ефикасности неког система контролисане мобилности, али не и напуштању овог оквира. То најбоље потврђује Нови пакт о миграцијама и азилу, који је један од разрађенијих програма контролисане мобилности у којем се фокус ставља на детенцију на спољним границама и на потенцијално премештање тражилаца азила у треће државе током разматрања њиховог захтева. Тежи се већем степену екстернализације и што мањем ослањању на процесе реадмисије и повратка лица која немају основу боравка у чланици, јер се овај сегмент контролисане мобилности показао најтеже спроводивим. Поједине чланице су, донекле мотивисане неефикасношћу реадмисије и повратка лица која немају основу боравка у њиховој земљи, услове останка у земљи директно повезале са проналаском запослења, експлицитно свводећи систем азила на помоћни канал радних миграција.

Методe које су примењене у истраживању

Главна метода је анализа садржаја докумената, која је примењена на: постојећу научну литературу; истраживања и различите врсте публикација које објављују институти, невладине организације и остали релевантни актери; нормативна и програмска документа Европске уније, држава чланица и надлежних међународних организација; средства јавног информисања.

Анализа дискурса је коришћена ради бољег разумевања начина на који Европска унија и други актери *Унутрашњости* приступају питању управљања миграцијама и заштити избеглица, као и другим важним аспектима – попут улоге технологије – који су кључни за разумевање природе управљања у савременим либералним демократијама.

Метода студије случаја примењена је за детаљну анализу контролисане мобилности у трећим земљама, с фокусом на поступање ЕУ у Нигеру. Та земља је одабрана јер омогућава валидну анализу односа Европске уније са економски слабијим партнерима. Посебна пажња посвећена је и споразуму између ЕУ и Турске, како би се упоредила политика ЕУ у односу са економски и војно снажнијим трећим земљама.

Остварени резултати и научни допринос докторске дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Милене Манојловић јесте оригинални научни рада који је релевантан за области политичке теорије и политичке науке. Тема којом се кандидаткиња бави има и практични и научни значај. Реч је о студији о теми која значајну улогу има и у јавним расправама о проблему азила и миграција и у научном

дискурсу друштвених и хуманистичких наука. Мешовите миграције су актуелан проблем који захтева и теоријско рedefинисање и формулисање нових политика како би се проблем решавао на другачијим основама. Због тога је допринос овог рада вишеструк:

1. Рад се наставља на најновије дискусије везане за појам мешовитих миграција и расправе о политикама управљања миграцијама. Кандидаткиња анализира усклађеност нормативних и вредносних основа политика контролисаних миграција, правног и политичког оквира и чињеничног стања у камповима и на миграционим рутама. У раду се анализа и мало дискутовани случај климатских миграната.
2. Милена Манојловић користи оригинални приступ и иновира теоријски и концептуални оквир биополитичког приступа како би дошла до вредних увида о политикама Европске уније. Она критикује ове политике и показује да оне не задовољавају усвојене стандарде и вредности. Ова дисертација је вредна анализа и вредносни оријентир процени мигрантских политика и вредан прилог за њихово рedefинисање.
3. Кандидаткиња уводи иновације у концептуални приступ и даје вредне доприносе кроз разраде појмова техно-био-политичког управљања и контролисаних миграција.
4. Рад садржи и вредну емпиријску димензију садржану кроз анализу случаја, анализу ситуације у мигранским камповима и анализу рута кроз треће земље. Богато радно искуство у бављењу овим проблемима јој даје широку базу и омогућава дубоке увиде у проблеме.
5. Највреднији допринос дисертације јесте указивање на потребу да се питање миграција додатно политизује јер усресређивање на питање технолошке регулације преобразило прокламоване политичке циљеве и нормативну основу такве политике у политику биополитичког управљања миграторним токовима. Када се говори о додатној политизацији, овде се мисли о преиспитивању, доношењу јасних одлука и преузимању одговорности за последице прокламоване политике, не на политизацију коју је ово питање добија у оквирима изборне политике различитих странака, које не политизују проблем, него га користе за стицање политичког профита.

Закључак

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације истиче да је докторска дисертација Милене Манојловић под називом „Биополитички приступ управљању мешовитим миграцијама у Европској унији“ урађена у складу са прихваћеном пријавом и

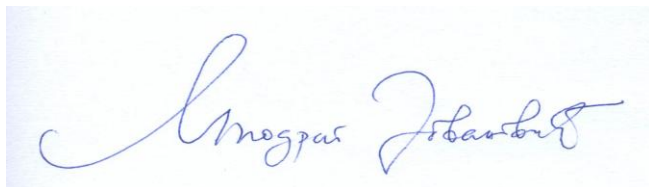
као таква представља оригинално научно дело. Дисертација испуњава методолошке стандарде и аргументацију који се захтевају од научног рада овог обима. Докторска дисертација је урађена у складу са усвојеним пројектом и одобрењем Наставно–научног већа Факултета политичких наука. Методолошки оквир истраживања је прецизно формулисан, коришћена је релевантна и обимна научна литература и обимна емпиријска грађа. Докторска дисертација је написана јасним стилем и аргументација је прецизно и прегледно изложена. Посебну димензију овом раду даје то што кандидаткиња има значајно професионално искуство у бављењу проблемом кретања миграната и што је упозната како са нормативним оквирима, тако и са праксом спровођења одређених политика.

Докторска дисертација Милене Манојловић је значајан допринос корпусу научних радова на ову тему. Он се издваја на више начина. Најпре, кандидаткиња користи теоријски приступ који јој омогућава да сагледа дефиците у политици ЕУ према тражиоцима азила и у регулацији миграторних кретања. Она уводи и иновације у овај приступ који се тиче вишедимензионалности био-политичког поступања које јој омогућавају да сагледа и економске, технолошке и климатске аспекте контроле миграцијских кретања. Овај теоријски приступ је употпуњен анализом конкретних политика, нормативних решења и регулације, као и пракси на терену. Ове анализе омогућавају кандидаткињи да уместо уобичајених осуда за лицемерје и дупле стандарде у односу на поступање према тражиоцима азила постави основе за редеофинисање такве политике која би била више у складу са прокламованим стандардима и третирала тражиоце азила као једнака људска бића. За то је потребно разобличити скривене биополитичке аспекте постојећих политика и њихову везу са системским проблемима који оптерећују либералне демократије.

Дисертација доприноси развоју овог поља истраживања мултидисциплинарношћу приступа и увођењем новог теоријско-епистемолошког приступа који нам омогућава да на другачији начин сагледамо проблеме и могућа решења. На овај начин се даје нова димензија расправама о проблему који све више оптерећује готово све државе, како оне из којих крећу миграције, тако и оне које су на транзитним рутама или крајње дестинације. Политизација овог проблема кроз изборне политике, каква је присутна у многим државама, води само до даље радикализације и нестабилности, не до решења. На основу претходно изнетих оцена Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати Реферат, формира комисију за одбрану у истом саставу и одобри одбрану докторске дисертације под називом „Биополитички приступ управљању мешовитим миграцијама у Европској унији“ кандидаткиње Милене Манојловић, и проследи дисертацију, Реферат и своју Одлуку у даљу процедуру Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду.

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације

У Београду, 04. август 2025.

Проф. др Миодраг Јовановић, редовни професор
Универзитет у Београду – Правни факултет

Проф. др Наталија Перишић, редовна професорка
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Проф. др Ђорђе Павићевић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука